

1854- 1874 DÖNEMİNDE OSMANLI DEVLETİ'NİN DIŞ BORÇLANMASI: KAÇ MİLYAR DOLAR OSMANLI DEVLETİ'NİN İFLASINA NEDEN OLDU?

Ahmet Kamil Tunçel¹, Murat Yıldırım²

ÖZET

Dış borçlanma ile ülkelerin amacı, yurt dışı kaynakları sınırlı bir süre ile ülke içine çekmektir. Alınan dış borçlar temelde, cari denge açıkları ile bütçe açıklarının finansmanında kullanılmaktadırlar. Alındığı zaman ülke ekonomisine geçici bir rahatlık sağlayan dış borçlar, üretimi artıracak alanlara yatırılmadıkları takdirde, ileride faiz ve anapara taksitlerinin ödenme zamanı geldiğinde sıkıntı yaratabilmektedir. Osmanlı bu deneyimi mali bağımsızlığını kaybederek yaşamıştır.

Osmanlı Devleti ilk dış borcunu Kırım Savaşı nedeni ile 1854 yılında İngiltere'den almış, sonraki yıllarda dış borçlanma artarak sürmüştür. Alınan dış borçlar kısa sürede devletin iflasına neden olmuş ve Osmanlı Devleti mali açıdan çökmüştür.

Bu çalışmada Osmanlı Devleti'nin dış borç macerasının ilk yirmi yılı olan 1854-1874 döneminde yapılan dış borçlanmalar ve bunun devlete maliyeti konu edilmiştir. Sonra Osmanlı Devleti'ni mali olarak iflasa sürükleyen dış borç tutarlarının günümüz parasıyla karşılığı hesaplanmıştır. Böylelikle, çok kısa bir dönemi kapsasa da ölçsüz dış borçlanmanın bir devleti nasıl iflasa sürüklediği anlatılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Dış borç, Osmanlı Devleti, Kapitülasyon*

¹ Doç. Dr., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Gelibolu Piri Reis Meslek Yüksekokulu

² Okt., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Bölüm Başkanlığı

**THE FOREIGN DEBT BORROWING OF THE OTTOMAN STATE
IN THE PERIOD OF 1854-1875: HOW MANY BILLION DOLLARS
LED THE OTTOMAN STATE TO BANKRUPTCY?****ABSTRACT**

Countries have attracted foreign sources with a limited time by external debt transactions. Basically foreign debts are used to finance budget deficit and current account deficits. Providing temporary relief for the country's economy, foreign debts may cause troubles when the time comes for payment of interest and principal payments unless they are invested in productive areas. Ottoman had lived this experience by losing her fiscal independence.

The Ottoman Empire took its first foreign debt in 1854 from the United Kingdom because of the Crimean War and the amount of foreign debts continuously increased in subsequent years.

In this study, it is subjected that the foreign debts taken in the period of 1854-1874 was the first twenty years of the foreign debt adventure of the Ottoman Empire and the cost of the debts taken to the state. Then, the foreign debts are recalculated for the amount of money today which dragged the Ottoman Empire into bankruptcy. Thus, though it covers a very short period, how the excessive foreign borrowing led a state to fall into insolvency is tried to explain.

Key Words: *Foreign Debt, Ottoman Empire, Capitulation*

1.Giriş

Dışa açık bir ekonomide ülkenin cari dengesini $(X - M)^3$, o ülkenin yatırım-tasarruf dengesi ile kamu kesimi (bütçe) dengesi belirler. Ekonomik büyümenin sağlanması için ülkede yapılan yatırımların (I), özel kesimin gerçekleştirdiği tasarruflarla (S) finanse edilmesi gerekir. Öte yandan kamu hizmetlerinin görülmesi, devletin başlıca görevlerindedir. Bu hizmetler devletin gider kalemlerini (G) oluştururken, bunları finanse edecek

³ (X), ekonominin döviz gelirlerini (M) ise döviz giderlerini göstermektedir.

kaynaklar (T) ise gelir kalemlerini oluşturur. Buradan hareketle iktisat literatüründe çok bilinen cari denge, $(S - I) + (T - G) = (X - M)$ eşitliği ile ifade edilir. Kamu gelirlerinin giderleri karşılayamaması ($T < G$) halinde bütçe açık vermekte, açığın kapatılabilmesi için ek vergiler koyma ve/veya iç borçlanma yoluna gidilmektedir. Bu durum, ülke içi tasarrufların azalmasına yol açtığından, yapılacak yatırım harcamalarının tutarını doğrudan etkilemektedir. Özel kesim tasarruflarının yatırımları karşılayamaması ($S < I$) halinde, ya hedeflenen büyümeden vazgeçilerek tasarruflar kadar yatırım yapılacak, ya da hedeflenen büyümenin gerçekleştirilmesi için planlanan yatırımların, dış borçlarla finanse edilmesi yoluna gidilecektir.

Dış borç sorunu, günümüzde, az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelerin sorunu olduğu kadar gelişmiş ülkelerin de sorunudur. Az gelişmiş ülkelerde artan kamu harcamaları, milli gelirin de yeteri kadar artmaması nedeniyle vergi gelirlerinden karşılanamamakta ve tasarrufların da yetersiz olmasından dolayı iç borçlanma yoluna gidilememektedir. Bu ülkelerde, dış borçlanma kaçınılmaz bir sonuç olarak karşımıza çıkmaktadır. Gelişmiş ülkelerde ise artan refah düzeyi tüketimi tetiklemekte ve iç tasarrufların gittikçe azalmasına yol açmaktadır. Öte yandan refah toplumu olmanın gereği olarak kamu harcamaları da artmaktadır. Sonuç olarak gelişmiş ülkeler de dış borçlanma yapmak durumunda kalmaktadırlar.

Cari açığın olduğu, bir başka ifade ile ülkenin döviz gelirlerinin döviz giderlerini karşılamaması ($X < M$) halinde, borcu borçla çevirmekten başka bir yol kalmamaktadır. Bu durum, borç alan ülkeden borç veren ülkeye sermaye akışını doğurmakta, bir başka deyimle “borç tuzağı” gerçekleşmektedir. Dolayısı ile ülkenin ödeme kapasitesinin üzerinde borçlanmaya gidilmesi, hem gelişmiş hem de az gelişmiş ülkeler üzerinde aynı sonucu doğurmaktadır. Sonuç olarak, gelişmişlik düzeyinin borç tuzağından korunma açısından hiçbir önemi yoktur.

Türkiye dış borç sorunu ile ilk kez 1854 yılında tanışmış, yirmi yıl içinde -1875 yılında- moratoryum ilan etmek zorunda kalmıştır. Bu çalışmada devletin iflasına yol açan borçların bugünkü dolar değeri hesaplanmaya çalışılacaktır.

2. Osmanlı Devletini Dış Borçlanmaya İten Nedenler

Bütün tarih kitaplarında Osmanlı'nın ekonomik olarak az gelişmişliği vurgulanmaktadır. Gelişmişlik ve az gelişmişlik göreceli kavramlar olup, bir anlam kazanabilmeleri için yekdiğerine ihtiyaç bulunmaktadır. Bu açıdan yaklaşıldığında Osmanlı Devleti asla ekonomik faaliyetin, sermaye birikiminin veya mali mekanizmaların ve know-how'⁴ bulunmadığı, mali ve ekonomik bir hiçlik değildi. Osmanlı ekonomisinde tarımın yanı sıra loncalar şeklinde örgütlenmiş gelişmiş bir el zanaatları üretimi de vardı. Ayrıca, devletin tarihi İpek ve Baharat yolları üzerinde bulunması nedeniyle gayet canlı bir ticari hayat bulunmaktaydı (Eldem,1999:13).

16. yüzyılda tek “süper güç” olan devletin, sonraki yüzyıllarda bu niteliğini kaybederek iflas aşamasına gelmesini hem iç hem de dış gelişmelere bağlamak mümkündür.

Coğrafi keşifler nedeniyle, Doğu ile Avrupa arasındaki ticaret yollarının değişmesi, Avrupa'nın gelişmiş ülkelerinde sanayileşmenin başlaması ve merkantilizm, Osmanlı Devleti'nin sınırlarını genişletmesinin artık mümkün olmaması, güçlü bir yerel sınıfın oluşması, devletin vergi gelirlerinin azalması, askeri harcamaların artması, Osmanlı'nın başta tarım ürünleri olmak üzere hammadde ihraç edip mamul mal ithal eder duruma gelmesi gibi 17. ve 18. yüzyıllarda yaşanan içsel ve dışsal gelişmeler, imparatorluğun toplumsal ve ekonomik yapısını büyük ölçüde sarsmış, merkezi idarenin üretim, idare ve vergi toplama üzerindeki kontrolü azalmıştır. Loncalar, ticaret ruhsatları, sabit fiyatlar gibi araçlar aracılığıyla katı kurallara dayalı Osmanlı ekonomisi, pazar için üretimle birlikte, sistemi bütünüyle sarsan bir bunalıma girmiştir. Merkezi bürokrasi açısından 19. yüzyıl bir reform ve yeni dünya ekonomisine uyum sağlama dönemi olmuştur (Anbar, 2009:20).

1699 Karlofça Antlaşması'ndan beri sürekli toprak kaybeden Osmanlı Devleti, ordunun yenilenmesi amacı ile reform çalışmaları başlatmıştır. Bu bağlamda, 19.yüzyıla gelindiğinde devlet eli ile askeri amaçlı sanayi tesisleri faaliyete geçirilmiştir. II. Mahmud (1808-1839) tahta çıktıktan yirmi yıl kadar sonra 1827'de Eyüp'te kurulan, on beş çarktan oluşan iplik fabrikası; 1810'da Hamza Bey isimli bir girişimci tarafından ekonomiye kazandırılan,

⁴ Know-how, bir işletmenin üretim yöntemleri ya da teknolojisine ilişkin bilgi veya ticari sırlar oralar tanımlanır.

1816 yılında II. Mahmut tarafından satın alınarak ordu emrine verilen ve 1830'ların başlarında da yenilenen Beykoz Deri Fabrikası; III. Selim (1789-1807) zamanında 1805'de Beykoz'da açılan kâğıt fabrikasının bir bölümünün kumaş fabrikası haline dönüştürülmesi; Ordunun fes ihtiyacının karşılanması amacıyla 1835 yılında açılan Feshane; 1836 yılında İslimiye'de faaliyete geçirilen bir yün-iplik ve dokuma fabrikası ile Sultan II. Mahmut'un saltanatının son yıllarında Tophane yakınlarında inşa edilen bir kereste ve bakır levha fabrikası devlet tarafından kurulan askeri tesislere örnek gösterilebilir. Öte yandan modern üretim tekniklerinin ülkeye kazandırılma çabaları da bu dönemde görülmektedir. Örneğin Tophaneye bağlı Top Döküm Fabrikası ile Dolmabahçe Tüfek Fabrikası, üretimde buhar gücünden yararlanılacak şekilde donatılmıştır (Seyidanlıoğlu, 2009:58-59).

Devlet eli ile -askeri amaçlı da olsa- sanayileşmeye çalışan ülke, 1838 Balta Limanı Ticaret Antlaşması ve 1861-1862 yıllarında çeşitli devletlerle imzalanan ve Kanlıca Ticaret Antlaşmaları⁵ adı verilen bir dizi antlaşma ile Batı'nın kapitalist sistemine eklenmek zorunda bırakılmıştır.

16 Ağustos 1838 tarihinde İngiltere ile imzalanan Balta Limanı Ticaret Antlaşması hükümlerine göre, Osmanlı Devleti'nde gerek tarım ürünleri gerekse sair eşya üzerinde iç ticarete uygulanmakta olan tekel (yed-i vahid) usulü kaldırılarak, İngiliz teb'ası tâcire de Osmanlı Devleti topraklarında ticaret yapma hakkı tanınmıştır. İngiliz tâcir, Osmanlı toprakları içinde her türlü mal ve eşyanın mubayaasında (alım-satım) Osmanlı teb'ası tacirin ödemekte olduğu vergiyi ödeyecektir. Antlaşmanın ihracata yönelik hükümlerine göre İngiliz tacir veya onun adına hareket eden yabancılar başka bir ülkeye götürmek üzere Osmanlı Devleti'nin herhangi bir yerinde satın aldıkları malı herhangi bir vergiye tabi olmaksızın münasip bir iskeleye getirebilecekler ve burada her türlü vergiye karşılık olmak üzere kıymetinden %9 oranında tek bir vergi ödeyecekler ve o mal, iskeleden ayrılırken eskiden olduğu gibi %3 oranında gümrük resmine tabi olacaktır. Söz konusu mal iskelede satın alınmış ise, bu durumda, sadece %3 oranında

⁵ Bunlar, 29 Nisan 1861 tarihinde Fransa, 10 Temmuz 1861 tarihinde İtalya, 01 Ekim 1861 tarihinde İngiltere, 10 Ekim 1861 tarihinde Belçika, 03 Şubat 1862 tarihinde Rusya, 05 Mart 1862 tarihinde İsveç, 13 Mart 1862 tarihinde A B D, Danimarka ve İspanya, 20 Mart 1862 tarihinde Prusya, 25 Mayıs 1862 tarihinde Felemenk (Hollanda), 27 Mayıs 1862 tarihinde Avusturya, 06 Mayıs 1866 tarihinde Meksika, 23 Şubat 1868 tarihinde Portekiz ile imzalanan Ticaret Antlaşmalarından oluşmaktadır.

reftiyye (ihracatta alınan gümrük vergisi) ödenecektir. Osmanlı memleketlerine yapılacak ithalatta ise malın kıymeti üzerinden sadece %3 gümrük vergisi alınması kararlaştırılmıştır. Ek olarak, Antlaşma hükümlerinden isteyen diğer devletler de yararlanabileceklerdir (Kurdakul, 1981:213-215). Nitekim buna dayanılarak, aynı koşullarla, 1838-1858 yılları arasında tüm Avrupa devletleri ve Brezilya ile ticaret antlaşmaları imzalanmıştır.

İlki 29 Nisan 1861 tarihinde Fransızlarla hemen arkasından diğer devletlerle de imzalanan Kanlıca Ticaret antlaşmaları ile yabancılara önceki antlaşmalarla verilen ticari imtiyazlar temelde korunmuş, sadece tuz ve tütünün ticaretine sınırlamalar getirilmiş, her türlü savaş araç ve gereçlerinin Osmanlı topraklarına sokulması yasaklanmıştır. Bu cümleden olarak tuz ve tütünün Osmanlı topraklarına ithali yasaklanmış; yabancı tacire, yerli tacir statüsünde önceden bildirim yapma şartıyla tuz ve tütün ihracatı yapma izni verilmiştir. Antlaşma hükümlerine göre ihracatta alınan gümrük vergisi oranı %12'den %8'e indirilmiş, her yıl yapılacak %1 indirimle vergi oranının 7 yıl sonra %1 olarak sabitlenmesi hüküm altına alınmıştır. İthalatta alınan %3 oranındaki vergi, antlaşmalar ile %2'ye indirilmiş ve 8 yıl sonra %1 olarak sabitlenmesi kararlaştırılmıştır (Kurdakul, 1981:296-403).

Bu antlaşmaların sonucunda yerli üretim, Sanayi Devrimi'nin getirdiği seri üretim karşısında rekabet gücünü yitirmiştir. Antlaşmalarla ithalattan alınan vergi oranlarının düşürülmesi, devletin vergi gelirlerindeki kaybı artırmıştır. Gelir kaybına çözüm olarak bulunan paranın taşış (sikkenin içindeki değerli maden miktarının düşürülmesi) edilmesi, esham kavaimi çıkarılması, iç borçlanma gibi önlemlere rağmen açık vermeye devam eden bütçeler, aslında, ülkenin vergi sisteminde ve mali idaresinde gerekli reformların yapılmamasının bir sonucudur. Yapısal sorunlara çözüm bulmadan kısa vadeli, günü kurtarmaya yönelik önlemler alınması sadece Darphane'yi kısa süreli olarak doldurmaya yaramış, uzun vadede İmparatorluğu bir dış borç girdabına sokmuştur (Yılmaz,2002:191).

3. Osmanlı Devleti'nin 1854-1874 Arasında Aldığı Dış Borçlar

Osmanlı Devleti'nin dış borçlanmasına geçmeden önce Tanzimat dönemine girilirken ülkede uygulanan para sistemi hakkında kısaca bilgi verilmesi yerinde olacaktır.

Tanzimat dönemine girilirken Osmanlı Devleti'nde piyasada 36 çeşit gümüş para tedavül etmekteydi (Akyıldız, 2003:33). Piyasada dolaşımda olan para çeşidinin fazla olması, her türlü ticari ve finansal işlemde içinden çıkılması neredeyse olanaksız olan karışıklıkları yaratmıştı. 1844 yılında çıkarılan Tashih-i Ayar Fermanıyla, altın lira ile gümüş kuruştan oluşan çift metalli para düzenine geçildi. Bu fermana göre 1 altın lira, 100 gümüş kuruşa eşitlendi. Bir altın liralık sikke 7,216 gram ağırlığında ve 22/24 ya da yüzde 91,67 ayarındaydı. Bir gümüş kuruş ise 1,2027 gram ağırlığında ve yüzde 83 ayarındaydı. Buna göre bir altın liralık sikke 6,6 gram saf altın; bir gümüş kuruş ise 1 gram saf gümüş içermekteydi. 1922 yılına kadar, Osmanlı Devleti'nin piyasaya sürdüğü tüm gümüş ve altın sikkeler 1844'te belirlenen standartlara sadık kaldı (Pamuk, 2000a:225-226). Osmanlı sikkelerinin yabancı paralar karşısındaki kurları şu şekilde belirlenmişti (Eldem, 1994:155):

Tablo 1: Tashih-i Ayar Kararından Sonra Döviz Kurları

	1 Osmanlı Lirasının Karşılığı Yabancı Paralar	Yabancı Paraların Karşılığı Kuruş		1 Osmanlı Lirasının Karşılığı Yabancı Paralar	Yabancı Paraların Karşılığı Kuruş
İngiliz Lirası	0,903	110,69	Avusturya Kronu	21,69	4,61
Frank	22,8	4,39	Florin	10,94	9,14
Mark	18,44	5,42	Ruble	8,54	11,7
Mısır Lirası	0,88	113,37	Dolar	4,39	22,75

3.1. 1854 Borçlanması

Kırım Savaşı'nın giderlerini karşılamak amacı ile yapılan bu borçlanma Osmanlı Devleti'nin yaptığı ilk dış borç anlaşmasıdır. Sultan Abdülmecit'in, 4 Ağustos 1854 tarihli fermanı ile 3 milyon sterlinlik dış borçlanma yapılmıştır.

Borç anlaşması Osmanlı Devleti ile Büyük Britanya arasında değil, Osmanlı Devleti ile Londra bankerlerinden Dent, Palmer and Company ve bunun Paris Şubesi, Goldsmith and Company arasında yapılmıştır. Anlaşmaya göre faiz haddi %6, itfa akdi %1 ve ihraç fiyatı %80 olarak

belirlenmiştir (Blaisdell, 2008:38). Bu borçlanmanın faiz ve ana para taksitleri için Mısır Hıdivliğinin cizye gelirleri karşılık gösterilmiştir (Özdemir, 2010:48).

3.2. 1855 Borçlanması

Kırım Savaşı'nın Osmanlı Devleti'ne maliyeti 11.200.000 İngiliz lirasıdır. Savaş süresince (1853-1855) devletin bütçe açığı ise 5.800.000 İngiliz lirasını bulmuştur (Yerasimos, 2001:94).

1854 borçlanması Kırım Savaşı'nın giderlerini karşılamaya yetmediğinden yeni bir borçlanmaya gitmek kaçınılmaz olmuş sonuçta, Osmanlı Devleti ile İngiltere ve Fransa arasında 27 Haziran 1855 yılında bir borç anlaşması yapılmıştır (Yılmaz, 1996:36). Faiz haddi %4 olan bu borçlanmadan sonra hazineye yaklaşık 5.65 milyon Osmanlı altını girmiştir. Borç karşılığında, Mısır vergisinin 1854 borçlanmasından serbest kalan kısmı ile Suriye ve İzmir gümrüklerinin gelirleri gösterilmiştir (Suvla, 1999:269).

3.3. 1858 Borçlanması

Osmanlı Devleti'nin Kırım Savaşı'nı finanse etmek için çıkardığı, bir çeşit devlet iç borçlanma senedi niteliğinde olan ve aynı zamanda para olarak da tedavül eden kaimelerin bütünüyle piyasalardan çekilmesi amacı ile yapılan borçlanmadır (Yerasimos,2001:138). 5 milyon İngiliz sterlini tutarındaki bu borçlanmaya yine Londra'daki Dent, Palmer ve Ortakları aracılık etmiştir. Anlaşmaya göre faiz haddi %6, itfa bedeli %1 olan borçlanmaya karşılık, İstanbul gümrük gelirleri ve okturva (ayak bastı) resminin bir kısmı gösterilmiştir (Yeniay, 1964:31).

3.4. 1860 Borçlanması (Mirés Borçlanması)

1860 yılında geldiğinde Osmanlı Devleti'nin ivedilikle ödemesi gereken iç ve dış borç tutarı 10 milyon altın liraya ulaşmıştır (Yılmaz, 1996:37). Bu tutarın 900.000 lirası önceden alınan dış borçların vadesi gelen taksitleri, geri kalanı ise Osmanlı Hükümetinin İstanbul piyasasından aldığı vadesi gelen dalgalı borçlardan oluşuyordu (Yeniay, 1964:32). Bu meblağın ödenebilmesi için tekrar dış borç arayışına giren devlet, kredibilitesini yitirmesi nedeniyle zamanın büyük bankerlerinden ret cevabı alınca, daha az

tanınmış bir sermayedar olan Fransız Mirés ile bir borç anlaşması yapmak zorunda kalmıştır.

Anlaşma şartlarına göre, istikrazın brüt bedeli 400 milyon frank (17.543.860 OL), faizi %6, itfa bedeli %0.84 ve ihraç fiyatı %53.73 olarak belirlenmiştir. Osmanlı Devleti'nin hazinesine girecek miktar ise, 215 milyon franktır (9.429.825 OL) (Yerasimos, 2001:36).

Mires'in iflası nedeniyle başarısız olan bu borçlanmada kesin olarak satılan tahvillerin itibari değerleri 50.930.500 frank (2.233.794 OL) ve Osmanlı Devleti'nin eline geçen tutar ise 31.831.562 frank (1.393.121 OL) idi (Yeniay, 1964:35).

3.5. 1862 Borçlanması

1858 borçlanmasının kaimeleri piyasadan kaldırmaya yetmemesi nedeniyle Osmanlı Devleti, yeni bir borçlanma yapmak zorunda kalmıştır. Kaimelerin piyasadan çekilmesi planına göre her bir kaimenin %40'ı ayarı bozulmamış sikke ile ödenecek, geri kalanına da “esham-ı cedide” denilen uzun vadeli tahviller verilecektir.

Söz konusu borç anlaşması Londra'daki Devaux ve Ortakları ile yapılmıştır. Anlaşmaya göre 200 milyon frank olan borcun faizi %6, itfa bedeli %2 ve ihraç fiyatı %68 olarak belirlenmiştir. Bu borçlanmaya karşılık olarak tütün, tuz, damga ve temettü resimleri gösterilmiştir (Yeniay, 1964:36).

3.6. 1863 Borçlanması

1863 yılına gelindiğinde Osmanlı Devleti'nin maliye açısından iki önemli sorunu vardır. Birincisi Galata bankerlerine olan tutarı büyük meblağlara ulaşan borçlar, ikincisi ise 5'lik ve 6'lık olarak adlandırılan ve tedavül değeri %5'e kadar düşmüş olan madeni bakır paralardır. Osmanlı Devleti bu nedenle, yeni kurulmuş olan Osmanlı Bankası aracılığı ile yeni bir borçlanma yapmıştır (Yılmaz, 1996:38-39).

Osmanlı Bankası ile yapılan anlaşmaya göre alınacak borç tutarı 200 milyon frank olup, faiz oranı %6, itfa bedeli %2, ihraç fiyatı 150 milyon için %72, kalan 50 milyon frank için %68 olarak belirlenmiştir. Borca karşılık olarak, Bursa ve Edirne'nin ham ipek öşürü, İzmir, Karesi ve Midilli'nin zeytin öşürü, bazı vilayetlerin gümrük gelirleri ile 1860 ve 1862 yılında alınan borçların karşılıklarının fazlası gösterilmiştir (Yeniay, 1964:36).

3.7. 1865 Borçlanması (Ağnam İstikrazı)

Kendi imkânları ile vadesi gelen dış borçların faiz ve anapara taksitlerini ödeyemeyen Osmanlı Devleti, yeni bir borçlanmaya gitmek zorunda kalmıştır. 11 Aralık 1865'te yapılan bu anlaşmanın tarafları, Osmanlı Devleti ile Osmanlı Bankası, Paris'teki Crédit Mobilier ve Société Général'dir. Anlaşmaya göre alınacak borcun tutarı 150 milyon frank olup, faiz oranı %6, itfa bedeli %2,24, ihraç fiyatı ise 500 franklık her tahvil için 330 frank olarak belirlenmiştir. Bu borçlanmaya ağnam (koyun) resmi ile Ergani Bakır Madeni gelirleri karşılık olarak gösterilmiştir. (Yerasimos, 2001:187).

3.8. 1865 I. Tertip Genel Borçları

Osmanlı Hükümeti, Galata bankerlerine olan borçlarına karşılık "Esham-ı Cedide", "konsolit", "esham-ı mümtaze" ya da "sergi ve hazine tahvili" olarak adlandırılan iç borçlanma senetleri ihraç etmişti. 1865 borçlanması, iç borcun dış borca çevrilmesi amacı ile yapılmıştır (Yeniay, 1964:39).

General Credit and Finance ve Société General de Finance ile yapılan istikraz anlaşmasına göre borçlanılan miktar 40 milyon Osmanlı altın lirası olup; devletin eline geçen net miktar 20 milyon Osmanlı altın lirasıdır. Herhangi bir karşılığın gösterilmediği bu borçlanmanın ihraç fiyatı %50, faizi ise %5 olarak belirlenmiştir (Suvla, 1999:273).

3.9. 1869 Borçlanması

1869 yılına gelindiğinde Osmanlı Devleti'nin 1869-1870 bütçesi 3 milyon lira açık vermiş ve ödenmesi gereken dalgalı borç tutarı da 5 milyon liraya ulaşmıştır (Yeniay, 1964:41). Bunun yanı sıra, 1866 yılında çıkan

Girit ayaklanmasının bastırılması da Osmanlı Devleti'ne büyük masraflara mal olmuştur (Blaisdell, 2008:47).

Sultan Aziz'in Fransa ziyareti nedeniyle iki ülke arasında gelişen ilişkiler, borç anlaşmasının Comptoir d'Escompte ile yapılmasına yol açmıştır. Anlaşmaya göre alınacak borç miktarı 555.555.000 frank olup; ihraç fiyatı %54, faiz bedeli %6, itfa bedeli %1 olarak belirlenmiştir (Yeniay, 1964:41-42). Borca karşılık olarak, Adalar Denizi, Halep, Adana, Suriye, Yanya, Trabzon, Bosna, Aydın, Menteşe, Konya aşarlarının bir kısmı ile Bağdat gelirlerinin bir kısmı gösterilmiştir (Kömürçan, 1948:32).

3.10. 1870 Borçlanması (İkramiyeli Rumeli Demiryolları İstikrazı)

Bu borçlanma ile biri İstanbul- Belgrat arasında, diğeri ise Selanik ile Avusturya sınırı arasında olmak üzere 2.000 km'lik iki ana demiryolu hattının yapımı amaçlanmıştır. Hattın inşası için gerekli imtiyaz Brüksel bankerlerinden Baron Hirsch'e verilmiştir (Yeniay,1964:42-43).

Baron Hirsh'in yaptığı ikramiyeli istikraz planına göre alınacak borcun tutarı 34.848.001 Osmanlı altın lirası olup, faiz oranı %3 ve ihraç fiyatı ise %32,125 olarak belirlenmiştir. Lots-Türk olarak adlandırılan bu borçlanma ile Osmanlı Devleti'nin eline 11.194.820 Osmanlı altın lirası geçmiştir. İstikraza karşılık olarak Mısır vergisi gösterilmiştir (Suvla, 1999:274).

3.11. 1871 Borçlanması

1871 yılının Ocak ayı geldiğinde Osmanlı Devleti'nin vadesi dolan ancak ödenemeyen dış borç taksitleri tutarı 12 milyona ulaşmıştı. 1862, 1863 ve 1865 yıllarından kalan bu borç taksitlerinin tasfiyesi, Londra'daki bazı kredi kurumlarının %15'den aşağı olmayan fahiş bir faiz fiyatıyla avans vermeleri ile gerçekleşmişti. Ancak kısa bir zaman sonra, Haziran ayında aynı sorun yeniden baş göstermişti (du Velay, 1978:183).

Londra'daki Louis Cohen and Sons ve Dent Palmer ve Ortakları'nın bağlı bulunduğu Crédit Generale Otoman ile yapılan borç anlaşmasına göre, 6.270.000 Osmanlı lirası olan borcun faizi %6, itfa bedeli %1, ihraç fiyatı ise

%73 olarak belirlenmiştir. Bu borçlanma ile Osmanlı Devleti'nin eline 4.577.100 Osmanlı altın lirası geçmiştir. (Suvla, 1999:274).

3.12. 1872 Borçlanması (Hazine Tahvilleri)

Dış borçların 1872'deki kupon bedellerinin ödenmesi, Banque Austro-Ottomane ve Osmanlı Bankası'nın verdikleri avanslarla yapılabilmektedir. Ancak alınan bu avansların ödenmesi için yeni bir istikraz kaçınılmaz olmuştur (Kömürcan, 1948:40).

Söz konusu bankalarla yapılan anlaşmaya göre, hükümetin 278.155.000 frank değerinde çıkaracağı hazine tahvilleri, bu kuruluşlarca %98 ½ ihraç fiyatıyla satın alınacak ve faizi ise %9 olacaktır (Yeniay, 1964:46). Borca karşılık olarak Edirne, Selanik ve Tuna vilayetlerinin gelirleri ile Anadolu'dan gelen ağnam resmi teminat gösterilmiştir (Yerasimos, 2001:205).

3.13. 1873 II. Tertip Genel Borçları

Hükümet, 1872 hazine tahvillerini zamanında ödeyemeyeceğini anlayınca, 1873'te çıkardığı bir yasa ile, "1873 İkinci Tertip Umumi Borçları" tahvilleri adı altında %5 faizli 22.252.400 liralık tahvil çıkarmıştır. 1872 hazine tahvillerinin 6.306.000 sterlin tutarındaki kısmı genel borç tahvilleri ile değiştirilmiş olup, değiştirilmeyen kısım ise 4.820.200 sterlin tutarındadır (Yeniay, 1964:48). İstikrazın ihraç fiyatı %98,5, piyasa rayici %84, faiz oranı %9 olarak belirlenmiştir (Yılmaz, 1996:43).

3.14. 1873 Borçlanması

2 Eylül 1873'te Osmanlı Hükümeti ile Crédit Général ve Crédit Mobilier kurumları arasında yapılan 694.444.500 franklık istikraz anlaşmasına göre borcun faizi %6 ve itfa bedeli %1 olarak belirlenmiştir. Bu anlaşma ile devletin kasasına giren miktar 374.777.830 franktır (Yeniay, 1964:48). İstikraza karşılık olarak, Tuna ve Ankara vilayetlerinin aşarı, Anadolu ağnamı ve tütün rejisinin gelirlerinin fazlasının bir kısmı gösterilmiştir (Kömürcan, 1948:43).

3.15. 1874 III. Tertip Genel Borçlanması

1874 yılına gelindiğinde vadesi dolan taksitler yine ödenememiştir. Yerel bankalardan sağlanan 75 milyon frank ve Paris'te Osmanlı Bankası, Comptoir d'Escompte ve Austro-Ottoman Bankası'ndan alınan 1.600.000 sterlin tutarındaki avans ile borçların Nisan kuponları ödenebilmiştir (Yeniay, 1964:49). Kalan borçların ödenebilmesi için artık "devlet bankası" konumunda olan (Kömürcaň, 1948:45) Osmanlı Bankası tarafından yeni bir Umumi Borçlar tahvilatı çıkarılmıştır. Üçüncü Tertip Genel Borçlar Tahvilatı denilen bu yeni istikrazın itibari tutarı 40 milyon sterlin ya da Fransız parası olarak 1 milyar frank olarak belirlenmiştir (Yerasimos, 2001:214).

Bu istikraza umumi borçlar denilmesinin nedeni ise, karşılık olarak özel bir gelirin değil devletin genel gelirlerinin gösterilmiş olmasıdır. İstikrazın faizi %5 olarak belirlenmiştir. Osmanlı Bankası 375 milyon frank değerindeki tahvili %43,5 ihraç fiyatı ile satın almış ve 175 milyon franklık tahvili ise, hükümete açtığı cari hesaba karşılık tutmuştur (Yeniay, 1964:50). İstikrazın geri kalan kısmı 1875 senesi içinde muhtelif tarihlerde yerleştirilmiştir (du Velay, 1978:201).

4. 1875 Yılına Kadar Olan Borçlanmalara Genel bir Bakış

Osmanlı Devleti moratoryum ilan ettiği 1875 yılına kadar toplam 15 adet dış borçlanma yapmıştır. Bu borçların listesi Tablo 2'de verilmiştir. Osmanlı Devleti, Tanzimat döneminde 245.759.873 OL (Osmanlı Lirası) borçlanmış, çıkarılan tahvillerin ihraç fiyatları çoğunlukla başa başın altında olduğundan eline 134.221.281 OL geçmiştir. Bir diğer ifade ile ele geçen paranın borçlanılan tutara oranı %54,63'tür.

Tablo 2: 1875 Yılına Kadar Gerçekleştirilen Dış Borçlar

YIL	Ana Para	Para Birimi	Kur(*)	Ana Para (OL)	İhraç Fiyatı (%)	Net Ele Geçen (OL)
1854	3.000.000	Sterlin	1,1	3.300.000	80	2.640.000
1855	5.000.000	Sterlin	1,1	5.500.000	102,63	5.644.650
1858	5.000.000	Sterlin	1,1	5.500.000	76	4.180.000
1860	50.930.500	Frank	0,044	2.240.942	62,5	1.400.589
1862	200.000.000	Frank	0,044	8.800.000	68	5.984.000
1863	200.000.000	Frank	0,044	8.800.000	71	6.248.000
1865	150.000.000	Frank	0,044	6.578.947	66	4.342.105
1865 I.T	40.000.000	OL	1	40.000.000	50	20.000.000
1869	555.555.500	Frank	0,044	24.444.442	54	13.199.999
1870	792.000.000	Frank	0,044	34.848.000	32,13	11.196.662
1871	5.700.000	Sterlin	1,1	6.270.000	73	4.577.100
1872	278.155.000	Frank	0,044	12.238.820	55	6.731.351
1873 II.T	11.465.555	Sterlin	1,1	12.612.111	55	6.936.661
1873	694.444.500	Frank	0,044	30.555.558	54	16.500.001
1874 III.T	1.000.000.000	Frank	0,044	44.000.000	43,5	19.140.000
TOPLAM				245.709.873		134.221.281

(*) Tablo 1'deki kurlar kullanılmıştır.

Tablo 2’de aracılara ödenen komisyonlar yer almadığından, Osmanlı Devleti’nin eline geçen toplam para yukarıdaki tutardan daha azdır. Örneğin, 1854 yılında yapılan 3.000.000 Sterlin tutarındaki borçlanma sonrasında tahvillerin ihraç fiyatının %80 olması nedeniyle Osmanlı hazinesine 2.400.000 Sterlin’lik bir tutar kalmakta, yapılan diğer kesintilerle birlikte 2.018.845 Sterlin’e düşmektedir. Bu çerçevede borçlanmayı gerçekleştiren Goldsmith ve Palmer müessesesine 48.000 Sterlin tutarındaki %2 komisyon, Osmanlı tarafı adına borçlanmaya aracılık eden Black ve Durand adlı tüccarlara 9.628 Sterlin tutarında komisyon, nakit olarak Osmanlı hazinesine ödenecek tutarın sigorta ve diğer masrafları için Bank of England’a 8.088 Sterlin, kredinin ilk altı aylık faizi için 90.000 Sterlin, barut bedeli olarak Hallinson adlı tüccara 20.000 Sterlin ve son olarak Fransa devletinden alınan 5.000.000 Frank tutarındaki borcun faizi ile birlikte ödenmesi karşılığında yapılan 205.439 Sterlin’lik ödemeler olmak üzere toplam 381.155 Sterlin’lik

kesinti yapılmıştır (Akar ve Al, 2003:17). Bu borçlanmadan Osmanlı hazinesine giren 2.018.845 Sterlin'in Osmanlı Lirası karşılığı 2.220.730 OL'dır.

Osmanlı maliyesinin durumu bozuldukça, hazineye giren miktarların yeni tahvillerin itibari değerlerine oranı, yüzde 50'nin de altına düşmüştür. Bir başka deyişle, 1860'dan sonra, hazineye giren bir İngiliz lirası için, iki İngiliz lirasından fazla borç yaratılıyordu. Bu nedenle, Avrupa devletlerinin garantisi altında piyasaya sürülen birkaç istikrazdan sonra, Osmanlı dış borçlanmasında gerçek faiz oranları, pek seyrek olarak yüzde 10'un altına inmiştir. Bazı istikrazlarda ise bu oran yüzde 12'yi aşmaktadır (Pamuk, 1994:64).

Osmanlı Devleti'nin 1854-1914 yıllarında aldığı dış borçları toplamının %33,91'inin emisyon farkı ve komisyon olarak ödendiği, %44,77'si ile eski borçların ödendiği, %5'i ile bütçe açıklarının kapatıldığı, askeri harcamalara %5,58'inin ayrıldığı, %4,53'ü ile yatırımların finanse edildiği, %5,81'inin hazineye giren net tutar olduğu, diğer harcamalara ise %0,40'ının ayrıldığı görülmektedir. Buradan açıkça anlaşılmaktadır ki, Osmanlı Devleti, bir yandan eski borçlara ayrılan paylar ve diğer yandan emisyon-komisyon yitikleri yüzünden borçlandığı her 100 liranın ancak 21,32 lirasından doğrudan yararlanmıştır. Buna karşılık faiz yükümlülüğünün her on bir yılda anapara tutarına ulaştığı, kesinti yolu ile ilk anda emisyon ve komisyondan 33,91 lira yitirildiği ve ayarınca da ana paranın ödendiği düşünülürse, yapılan her 100 liralık borçlanmadan borç veren ülkelerin on bir yılda bir 233,91 lira kazanç sağladığı görülür (Fişek, 1967:162-163).

5. Osmanlı Dış Borçlarının Günümüzdeki Karşılığı

Osmanlı borçlarının günümüzdeki karşılıklarının bulunması için dört farklı yol izlenmiştir. İlkinde Birleşik Devletler tüketici fiyat endeksleri, ikincisinde Şevket Pamuk'un 1850-1994 yılları için oluşturduğu tüketici fiyat endeksleri, üçüncüsünde yine Şevket Pamuk'un 1845-1998 yılları için hesapladığı, bir Osmanlı Kuruşu'nun 1998 yılı sonundaki Türk lirası değerleri kullanılmıştır. Dördüncüsünde ise bir Osmanlı lirası içeriğinde bulunan altının ons değeri üzerinden hesaplama yapılmıştır.

5.1 ABD Tüketici Fiyat Endeksi Kullanılarak Yapılan Hesaplama

Birleşik Devletler İstatistik Bürosu 1982-1984 yıllarını baz olarak alan, 1913 yılından günümüze kadar olan tüketici fiyat endeksini yayınlamaktadır. Bu endeksin 1854-1874 değerleri için Chicago Üniversitesi Profesörlerinden Samuel H. Williamson ve Lawrence Officer'in çalışmalarından yararlanılmış (<http://www.measuringworth.com/usdpi/>) olup Tablo 3'te sunulmuştur.

ABD Tüketici fiyat endeksi dikkate alındığında 2012 yılı itibariyle 1854'teki fiyatların 28 kat, 1865'teki fiyatların 15 kat, 1874'teki fiyatların 21 kat arttığı gözlenmektedir.

Tablo 3: ABD Tüketici Fiyat Endeksi

Yıl	1982-84=100	Artış Katsayısı	Yıl	1982-84=100	Artış Katsayısı
1854	8,14	28,21	1869	13,21	17,38
1855	8,38	27,4	1870	12,65	18,15
1858	7,98	28,77	1871	11,84	19,39
1860	8,06	28,49	1872	11,84	19,39
1862	9,75	23,55	1873	11,6	19,79
1863	12,17	18,87	1874	11,04	20,8
1865	15,79	14,54	2012	229,59	

1854-1874 döneminde Osmanlı Devleti'nin aldığı dış borçların Osmanlı lirası cinsinden Tablo 2'de verilen değerleri, Tablo 1'de yer alan 1OL= 4,39 USD kuru üzerinden Amerikan Dolarına çevrilmiş ve ABD Tüketici Fiyat Endeksi artış katsayıları kullanılarak 2012 yıl sonu değeri olan 20,6 milyar dolar'a ulaşılmıştır. Sonuçlar Tablo 4'te sunulmuştur.

Tablo 4: 1875 Yılına Kadar yapılan Borçlanmaların Bugünkü Değeri

YIL	Ana Para (OL)	OL/USD kuru	Anapara (USD) Cari Değeri	ABD Tüketici Fiyat İndeksi Artış Katsayısı	Anapara (USD) 2012 Değeri
1854	3.300.000	4,39	14.487.000	28,21	408.608.149
1855	5.500.000	4,39	24.145.000	27,4	661.509.612
1858	5.500.000	4,39	24.145.000	28,77	694.667.989
1860	2.240.942	4,39	9.837.735	28,49	280.228.991
1862	8.800.000	4,39	38.632.000	23,55	909.694.449
1863	8.800.000	4,39	38.632.000	18,87	728.802.044
1865	6.578.947	4,39	28.881.577	14,54	419.944.353
1865 I.T	40.000.000	4,39	175.600.000	14,54	2.553.261.811
1869	24.444.442	4,39	107.311.100	17,38	1.865.068.549
1870	34.848.000	4,39	152.982.720	18,15	2.776.545.667
1871	6.270.000	4,39	27.525.300	19,39	533.744.394
1872	12.238.820	4,39	53.728.420	19,39	1.041.850.330
1873 II.T	12.612.111	4,39	55.367.167	19,79	1.095.840.339
1873	30.555.558	4,39	134.138.900	19,79	2.654.909.480
1874 III.T	44.000.000	4,39	193.160.000	20,8	4.016.993.152
TOPLAM	245.709.873		1.078.573.920		20.641.669.310

5.2 Tarihi Tüketici Fiyat Endeksleri Kullanılarak Yapılan Hesaplama

(Pamuk, 2000b:30-33) çalışmasında 1851-1994 yılları arasındaki tüketici fiyat endekslerini yıllar itibarıyla şu şekilde vermiştir:

Tablo 5: 1851-1994 Tüketici Fiyat Endeksleri

Yıl	TÜFE 1469=1,0	Yıl	TÜFE 1469=1,0	Yıl	TÜFE 1469=1,0	Yıl	TÜFE 1469=1,0
1851	174,6	1857	307,2	1862	301,9	1871	269
1852	173,2	1858	324,4	1867	273,1	1872	287,5
1853	186,9	1859	284	1868	273,4	1873	312,1
1855	242,1	1860	282,4	1869	247,8	1874	285,1
1856	309,7	1861	335,5	1870	280,9	1994(*)	386,9

(*) 386.983.590 olan endeks değeri Türk Lirasından altı sıfır atılması nedeniyle 386,9 olarak alınmıştır.

Tablo 5'te verilen endeks değerlerini Türkiye İstatistik Kurumu'nun 1994 yılını baz olarak aldığı Tüketici Fiyat Endeksine bağlamak için, 1469 olan taban yılı 1994 olarak değiştirilerek 2012 yılına göre artış katsayıları hesaplanmıştır.

Örneğin 1851 yılının taban yıl değişikliği, $(174,6/386,9) \times 100$ işlemi sonucunda 45,128 olarak bulunmuş; 2012 yılına göre artış katsayısı ise $(18.011,80/45,128)$ işlemi sonucunda 399,13 olarak hesaplanmıştır. Elde edilen değerler, Tablo 6'da sunulmuştur.

Tablo 6: 1851-1994 Tüketici Fiyat Endeksleri (1994=100)

Yıl	TÜFE 1994=100	Artış Katsayısı	Yıl	TÜFE 1994=100	Artış Katsayısı
1851	45,128	399,13	1867	70,587	255,17
1852	44,766	402,35	1868	70,664	254,89
1853	48,307	372,86	1869	64,048	281,23
1855	62,574	287,85	1870	72,603	248,09
1856	80,047	225,02	1871	69,527	259,06
1857	79,400	226,85	1872	74,309	242,39
1858	83,846	214,82	1873	80,667	223,29
1859	73,404	245,38	1874	73,688	244,43
1860	72,990	246,77			
1861	86,715	207,71	1994	100	180,12
1862	78,030	230,83	2012(*)	18.011,80	

(*) TÜİK'in Tüketici Fiyat Endeksi tablosundan alınmıştır.

Tablo 7'de artış katsayıları ile alınan borç tutarları çarpılarak, borçların 2012 Türk lirası değerlerine ulaşılmıştır. Buna göre 1854-1874 yılında alınan borçların 2012 Türk lirası değerleri toplamı 59.866.951.494 TL'dir. TCMB'nın açıkladığı 31.12.2012 dolar (döviz alış) kur'u 1,7776 liradır. Dolayısıyla, söz konusu borçların 2012 yılındaki ABD doları değeri 33.678.528.068 dolar olarak hesaplanır.

Tablo 7: 1854-1874 tarihleri Arasında Alınan Borçların 2012 Değerleri

YIL	Ana Para (OL)	Artış Katsayısı	Borçların 2012 Değeri (TL)	YIL	Ana Para (OL)	Artış Katsayısı	Borçların 2012 Değeri (TL)
1854	3.300.000	372,86	1.230.440.122	1869	24.444.442	281,23	6.874.397.987
1855	5.500.000	287,85	1.583.156.126	1870	34.848.000	248,09	8.645.337.749
1858	5.500.000	214,82	1.181.510.783	1871	6.270.000	259,06	1.624.318.185
1860	2.240.942	246,77	552.995.719	1872	12.238.820	242,39	2.966.590.108
1862	8.800.000	230,83	2.031.306.250	1873 II.T	12.612.111	223,29	2.816.111.599
1863	8.800.000	230,83	2.031.306.250	1873	30.555.558	223,29	6.822.628.324
1865	6.578.947	230,83	1.518.620.018	1874 III.T	44.000.000	244,43	10.755.022.044
1865 I.T	40.000.000	230,83	9.233.210.229	Toplam	245.709.873		59.866.951.494

5.3 Bir Osmanlı Kuruşu'nun 1845-1998 Yılları İçin Oluşturulan 1998 Yıl Sonu Türk Lirası Değeri Kullanılarak Yapılan Hesaplama

(Pamuk,2000b:30) çalışmasında bir Osmanlı Kuruşu'nun 1998 yıl sonunda Türk Lirası olarak değerlerini yıllar itibariyle şu şekilde vermiştir:

Tablo 8: Bir Osmanlı Kuruşu'nun 1998 Yıl Sonunda Türk Lirası Olarak Değerleri

YIL	1 Kuruşun TL Değeri	YIL	1 Kuruşun TL Değeri	YIL	1 Kuruşun TL Değeri
1853	244.134	1860	161.544	1871	169.594
1855	188.455	1861	135.950	1872	158.667
1856	147.304	1862	151.114	1873	146.178
1857	148.472	1867	167.023	1874	160.017
1858	147.304	1869	184.067	1875	173.179
1859	160.636	1870	162.380	1876	178.971

Tablo 5'te Osmanlı Devleti'nin borç aldığı 1854, 1863,1864 ve 1865 yıllarına ait değerler eksiktir. Bu eksikliğı gidermek için tablodaki bir önceki yılın değerleri dikkate alınmıştır.

1844 yılında yapılan Tahsis-i sikke fermanı ile bir altın Osmanlı lirası 100 gümüş kuruşa eşitlendiğinden, bir altın Osmanlı lirasının Türk lirası karşılıkları Tablo 5'teki değerlerin 100 ile çarpılması ile bulunmuştur. 1 Ocak 2005 tarihinden itibaren Türk lirasından altı sıfır atıldığından, bulunan değerler bir milyona bölünmüştür. Bu şekilde oluşturulan kurlar, alınan borçların Osmanlı lirası değerleri ile çarpılarak 1998 yıl sonundaki Türk lirası değerlerine ulaşılmıştır. Sonuçlar Tablo 9'da sunulmuştur.

Tablo 9: Osmanlı Borçlarının TL Değerleri

YIL	Ana Para (OL)	OL/TL kuru	1998 Türk Lirası Değeri	YIL	Ana Para (OL)	OL/TL kuru	1998 Türk Lirası Değeri
1854	3.300.000	24,41	80.564.220	1869	24.444.442	18,41	449.941.511
1855	5.500.000	18,85	103.650.250	1870	34.848.000	16,24	565.861.824
1858	5.500.000	14,06	77.341.550	1871	6.270.000	16,96	106.335.438
1860	2.240.942	16,15	36.201.073	1872	12.238.820	15,87	194.189.685
1862	8.800.000	15,11	132.980.320	1873 IIL.T	12.612.111	14,62	184.361.316
1863	8.800.000	15,11	132.968.000	1873	30.555.558	14,62	446.722.258
1865	6.578.947	15,11	99.407.889	1874 III.T	44.000.000	16,00	704.074.800
1865 I.T	40.000.000	15,11	604.400.000	TOPLAM	245.709.873		3.919.000.135

Türkiye İstatistik Kurumu'nun 1994 yılını baz olarak aldığı Tüketici Fiyat Endeksinin 1998 ve 2012 değerleri sırasıyla 1.163,025 ve 18.011,801 olarak açıklanmıştır. Buna göre 1998'deki fiyatlar 2012 yılına gelindiğinde 15,49 kat artmıştır. Dolayısı ile 1998 yılı itibariyle 3.919.000.135 TL olan Osmanlı dış borçlarının 2012 yılındaki değeri 60.693.665.694 TL'na ulaşmaktadır. TCMB'nın açıkladığı 31.12.2012 dolar (döviz alış) kur'u 1,7776 liradır. Buna göre söz konusu borçların 2012 yılındaki ABD doları değeri, 34.143.601.313 \$ olarak hesaplanır.

5.4 Altın'ın Ons Değeri Üzerinden Yapılan Hesaplama

19.yüzyılda bütün dünyada geçerli olan para sistemi altın standardı idi. Bu sistemde döviz kurları, ülkelerin kestirdikleri sikkelerin içindeki saf altın ağırlıklarına göre belirlenmekteydi. Osmanlı borçlarının günümüzdeki karşılığının belirlenmesi için borçlanılan tutarın saf altın ağırlığını hesaplayıp bu değeri Ons'a çevirmek ve 1 Ons altının 2012 yılsonu Dolar değerleri ile çarpmak yeterli olacaktır.

1844 yılında yapılan para reformunda 1 altın liralık sikke 7,216 gram ağırlığında olup, 6,6 gram saf altın içermekteydi. Bir ons altın ise 31,10 gramdır. Buna göre örneğin 1854 yılında yapılan 3.300.000 OL tutarındaki ilk borçlanma $(3.300.000 \times 6,6 / 31,10)$ 700.322 ons'tur.

1875 yılına kadar Osmanlı Devleti 49.546.912 ons altın borçlanmıştır. Bir ons altının 31.12.2012 tarihi itibariyle değeri 1.657,50 US\$ olduğundan Osmanlı Devleti'nin 20 yılda aldığı dış borçların değeri 82.124.006.640 dolar'a karşılık gelmektedir.

Tablo 10: Alman Dış Borçların Ons Cinsinden Değerleri

YIL	1	2	3	4	5
	Ana Para (OL)	1 OL'nın saf Altın Ağırlığı (gr)(*)	1 x 2 Ana Paranın Saf Altın Ağırlığı (gr)	1 Ons Altın (gr)	3 x 4 Ana Para (ons)
1854	3.300.000	6,6	21.780.000	31,1	700.322
1855	5.500.000	6,6	36.300.000	31,1	1.167.203
1858	5.500.000	6,6	36.300.000	31,1	1.167.203
1860	2.240.942	6,6	14.790.217	31,1	475.570
1862	8.800.000	6,6	58.080.000	31,1	1.867.524
1863	8.800.000	6,6	58.080.000	31,1	1.867.524
1865	6.600.000	6,6	43.560.000	31,1	1.400.643
1865 I.T	40.000.000	6,6	264.000.000	31,1	8.488.746
1869	24.444.442	6,6	161.333.317	31,1	5.187.566
1870	34.848.000	6,6	229.996.800	31,1	7.395.395
1871	6.270.000	6,6	41.382.000	31,1	1.330.611
1873 II.T	12.612.111	6,6	83.239.933	31,1	2.676.525
1873	30.555.558	6,6	201.666.683	31,1	6.484.459
1874 III.T	44.000.000	6,6	290.400.000	31,1	9.337.621
	233.471.053		1.540.908.950		49.546.912

SONUÇ

Temel olarak devlet gelirlerinin giderlerini karşılayamadığı noktada borçlanma kaçınılmaz olmaktadır. Özellikle ülke içi tasarrufların yetersizliği söz konusu olduğunda dış borçlanma yapılması zorunludur.

Borçlanma ile elde edilen dış kaynaklar üretken-verimli-ihracatı artırıcı yatırımlar için kullanılmışsa, sonuçlarının olumlu olabileceğini ve

ülkeye gelecekte borç geri ödeme kapasitesi yaratabileceğini söylemek elbette mümkündür. Bununla birlikte, bir ülkenin borç stokunun ülkenin gelecekteki borç geri ödeme kapasitesini aşması halinde borçların, gelecekte üretim (output) üzerinde vergi etkisi yapacağı ve bunun aynı zamanda özel sektörün verimli yatırım yapma, kamunun da yeni düzenlemeler ve değişiklikler gerçekleştirme hevesini kıracağı bilinmektedir. Yine, dış borçlanmanın katkısı ile bir ülkenin ekonomik performansında sağlanan artışın bir kısmının yüksek miktarda borç geri ödemelerine gittiği, yani, üretimdeki veya ihracattaki artışların meyvesinin bir bölümünü borç verenlerin aldığı kabul edilmektedir. Bu bakımdan, borçlanmanın ekonomik büyümeyle ters yönlü bir etkileşimi olduğu ve yatırımları olumsuz etkilediği ağırlıklı bir görüştür. Borçlu ülkelerin bu olumsuzluğu ihracatla giderebileceği söylene de, uygulamada ihracat artışlarını sürdürmenin çok zor olduğu, aksine ithalatın daha çok arttığı gözlemlenmektedir (Özdemir, 2010:140).

Ülkemizin içinde bulunduğu durum bu görüşü desteklemektedir. Bütçe açıklarının beslediği borç-faiz kısır döngüsü ile cari açık sorunu ekonominin yumuşak karnını teşkil etmektedir. Koruyucu önlemlerin kalktığı ve ekonominin dış dünya ile eklemlendiği bir ortamda dünyanın herhangi bir yerinde yaşanan bir ekonomik kriz, ülkenin ekonomik dengelerini etkilemektedir.

Eldeki verilere bakıldığında günümüzde yaşadığımız ekonomik sorunlar, Osmanlı Devleti'nin içine düştüğü borç sarmalı ile paralellik göstermektedir. 1854-1874 dönemini kapsayan 20 yıl içinde alınan yaklaşık 21 milyar dolar tutarındaki dış borç, Osmanlı Devleti'nin ekonomik bağımsızlığına ve ileriki aşamada da devletin varlığına son vermiştir. Hazine Müsteşarlığı verilerine göre 2012 yılsonu itibarıyla iç ve dış borç stokumuzun yaklaşık 309 milyar dolar olduğu dikkate alındığında, durumun ciddiyeti netlik kazanmaktadır.

Bir ekonomide sağlanacak reel ekonomik büyüme ve bunun sürdürülebilirliği, ülke içi tasarrufların artırılması açısından son derece önemlidir. Artan tasarruflar yatırımlara yönlendirildiğinde, ülkenin dış borçlanma ihtiyacı azalacaktır.

20. yüzyılın başında; ne ABD’nde, ne İngiltere’de, ne Fransa veya İtalya’da ya da ne de başka herhangi bir ülkede günümüzdeki satın alma gücüne göre 30 – 40 bin dolarlık fert başı milli gelir seviyesi yakalanabilmiştir. Hatta geçen yüzyılın başında, güneşin üstünde batmadığı İngiltere’ de dahi bu düzey 7 – 8 bin doları ancak bulabilmiştir. Bugün, o günün kurumsallaşmış piyasa ekonomileri 40 bin dolarlık skoru zorlamaktayken Türkiye, referans ülkelerin ancak 10 - 12’de birlik seviyesine ulaşabilmektedir. Hâlbuki geçen yüzyılda bu fark, iki – üç katla sınırlı olmuştur. Son derece statik yapıda ve doğal sınırlarına geçen asır ulaşmış ekonomilerin dahi Türkiye’yle aralarındaki makası açmış olmalarıysa oldukça düşündürücüdür (Çiftçi, 2009:66).

KAYNAKÇA

Akar, Şevket Kamil ve Al, Hüseyin, *Osmanlı Dış Borçları ve Gözetim Komisyonları 1854-1856*, Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi, İstanbul 2003.

Akyıldız, Ali, *Para Pul Oldu: Osmanlı'da Kağıt Para, Maliye ve Toplum*, İletişim Yayınları, İstanbul 2003.

Anbar, Adem, “Osmanlı İmparatorluğu’nun Avrupa’yla Finansal Entegrasyonu: 1800-1914”, *Maliye ve Finans Yazıları Dergisi*, Yıl 23, Sayı 84, 2009.

Blaisdell, Donald, C, *Duyun-u Umumiye- Osmanlı Devleti’nde Avrupa’nın Mali Denetimi*, Çev: Ali İhsan Dalgıç, Nesnel Yayınları, İstanbul 2008.

Çiftçi, Murat, "Türkiye'nin Referans Ülkelerle Karşılaştırmalı Uzun Dönemli Reel Ekonomik Büyüme Performansı: Bir İktisadi Kalkınma Sorunsalının Anatomisi (1907-2003)", *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Maliye Araştırma Merkezi Konferansları*, 52. Seri , 2009.

du Velay, A., *Türkiye Maliye Tarihi*, Maliye Bakanlığı Teftiş Kurulu Neşriyatı, Ankara 1978.

Eldem, Edhem, *Osmanlı Bankası Tarihi*, Osmanlı Bankası Tarihi Araştırma Merkezi, İstanbul 1999.

Eldem, Vedat, *Osmanlı İmparatorluğu'nun İktisadi Şartları Hakkında Bir Tetkik*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1994.

Fişek, Kurthan, "Osmanlı Dış Borçları Üzerine Düşünceler", *A.Ü.Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Cilt 22, Sayı 3, 1967.

Kurdakul, Necdet, *Osmanlı Devleti'nde Ticaret Antlaşmaları ve Kapitülasyonlar*, Döler Neşriyat, İstanbul 1981.

Kömürcan, Kirkor, *Türkiye İmparatorluk Devri Dış Borçlar Tarihçesi (Duyun-u Umumiye Tarihçesi)*, Şirket-i Mürettebiye Basımevi, İstanbul 1948.

Özdemir, Biltekin, *Osmanlı Devleti Dış Borçları*, TC Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı Yayını, Ankara 2010.

Pamuk, Şevket, *Osmanlı Ekonomisinde Bağımlılık ve Büyüme (1820-1913)*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1994.

Pamuk, Şevket, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Paranın Tarihi*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2000a.

Pamuk, Şevket, *İstanbul ve Diğer Kentlerde 500 Yıllık Fiyatlar ve Ücretler*, Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Yayını, İstanbul 2000b.

Seyitdanlıoğlu, Mehmet, "Tanzimat Dönemi Osmanlı Sanayii (1839-1876)", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, Cilt 28, Sayı 46, 2009.

Suvla, Refii Şükrü, "Tanzimat Devri'nde İstikrazlar", *Tanzimat Cilt 1*, MEB Yayını, İstanbul 1999.

Yeniay, İ.Hakkı, *Yeni Osmanlı Borçları Tarihi*, Ekin Basımevi, İstanbul 1964.

Yerasimos, Stefanos, *Az gelişmişlik Sürecinde Türkiye II- Tanzimattan I. Dünya Savaşı'na*, 7. Basım, İstanbul 2001.

Yılmaz, Binhan Elif, “Osmanlı İmparatorluğu’nu Dış Borçlanmaya İten Nedenler ve İlk Dış Borç”, *Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi*,(4), 2002, .

Yılmaz, Faruk, *Devlet Borçlanması ve Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Dış Borçlar*, Birleşik Yayınları, İstanbul 1996.